

IDENTITÁSŐRZÉS SZORÍTÁSBAN: EMBERKÖZPONTÚ NYELVMŰVELÉS KÁRPÁTALJÁN

PRESERVING IDENTITY UNDER PRESSURE:
PEOPLE-CENTERED LANGUAGE CULTIVATION IN TRANSCARPATHIA
OČUVANJE IDENTITETA POD PRITISKOM: ČOVEKOCENTRIČNA
JEZIČKA KULTURA U ZAKARPATSKOJ OBLASTI

ZÉKÁNY KRISZTINA

PhD, dr., docens, a filológiai tudományok kandidátusa
Ungvári Nemzeti Egyetem, Magyar Filológiai Tanszék, tanszékvezető
Magyarságkutató Intézet, Magyar Nyelvtörténeti Kutatóközpont
Budapest, tudományos főmunkatárs
krisztinazekany@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ • A tanulmány a kárpátaljai magyar közösség identitásmegőrzésének lehetőségeit vizsgálja az emberközpontú nyelvművelés szemszögéből. A szerző bemutatja a térség 20. századi történelmi és társadalmi hátterét, amelyet az államhatárok gyakori változása, a kisebbségi létből fakadó hátrányok, valamint a többnyelvű környezet sajátosságai határoznak meg. Rámutat arra, hogy a hagyományos, normaközpontú nyelvművelés nem képes megfelelően kezelni a többnyelvű beszédhelyzeteket, a kódváltást és a kontaktusjelenségeket. Az emberközpontú megközelítés ezzel szemben a beszélőközösség valós nyelvhasználatát, igényeit és jogait helyezi előtérbe, valamint etikai kereteket és gyakorlati módszereket kínál a nyelvi önbizalom, a többnyelvű kompetencia és a kulturális részvétel erősítésére. A tanulmány részletesen tárgyalja az emberközpontú nyelvművelés alapelveit (norma–használat–érték hármasa, nyelvi jóllét, additív többnyelvűség, transzlingvális kommunikáció, közösségi részvétel), valamint bemutatja a magyar nyelvű oktatást és annak jogi szabályozását érintő kihívásait, különös tekintettel a 2017 utáni ukrán oktatási reformokra és azok hatásaira, valamint az Ukrajnában dúló háborúra. A szerző megállapítja, hogy a magyar nyelv fennmaradása a kárpátaljai magyar közösség kulturális és nyelvi identitásának megőrzésén múlik, amelyhez elengedhetetlen az anyanyelvi oktatás, a magyar nyelvű média, a kulturális intézmények és a civil szervezetek támogatása.

KULCSSZAVAK • emberközpontú nyelvművelés, identitásörzés, kárpátaljai magyarság, többnyelvűség, anyanyelvi oktatás, nyelvi jogok

BEVEZETÉS

A nyelvművelés fogalma a magyar nyelvtudományban hosszú ideig a normatív szemlélethez kötődött: a helyesnek ítélt nyelvi formák használatának előírását, a nyelvhelyesség eszméjének fenntartását jelentette. Az utóbbi évtizedekben azonban egyre inkább teret nyert az emberközpontú nyelvművelés, amely a nyelvet nem önmagában, hanem a használó közösségben élő társadalmi jelenségként értelmezi. Ez a szemlélet különösen aktuális a soknemzetiségű és többnyelvű régiókban, így Kárpátalján, ahol a magyar közösség évszázadok óta együtt él ukrán, ruszin, szlovák, román, cigány és más etnikumokkal. E plurális közegben a nyelv nem csupán kommunikációs eszköz, hanem identitásképző, közösségszervező és társadalmi mobilitást befolyásoló tényező is. A hagyományos, normaközpontú nyelvművelés gyakran nem veszi figyelembe a regionális változatokat, kódváltást, vagy a kontaktusjelenségeket, amelyek a napi nyelvhasználat esszenciális részei. Az emberközpontú modell ezek elfogadását, megbecsülését és tudatosítását helyezi előtérbe.

A hagyományos, normaközpontú nyelvművelés a kárpátaljai helyzetben gyakran elégtelennek bizonyul, hiszen nem számol a többnyelvű beszédhelyzetekkel, a nyelvek közötti átjárásokkal, valamint a kisebbségi létből fakadó dilemmákkal. Az emberközpontú nyelvművelés ezzel szemben a beszélő közösségek valós nyelvhasználatát, igényeit és jogait helyezi előtérbe. Etikai kereteket és gyakorlati módszereket kínál a nyelvi biztonságérzet növelésére, a többnyelvű kompetencia erősítésére, valamint a kulturális részvétel szélesítésére.

Az emberközpontú nyelvművelés tehát olyan megközelítés, amely a beszélő közösségek valós nyelvhasználatát, igényeit és jogait helyezi középpontba; etikai kereteket és gyakorlati módszereket kínál a nyelvi biztonságérzet, a minőségi többnyelvűség és a kulturális részvétel erősítésére.

Nem a hibák kijavítására, hanem a kommunikáció sikerességére, a közösség igényeire és az identitás megtartására összpontosít. Kárpátalja soknyelvű közegében ez különös jelentőséget kap, hiszen a nyelvek érintkezése elkerülhetetlenül hat a magyar közösség nyelvhasználatára.

TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Kárpátalja 20. századi történelmében a nyelvi, vallási, világnézeti és származásbeli különbözőség többnyire hátrányos következményekkel járt az érintett közösségek számára. A politikai rendszerek és államhatalmak gyakori változása is sokat ártott: az elmúlt évszázad során tizenhét alkalommal jegyezték fel rendeleti úton a hatalomváltást. A térség lakossága öt különböző államnyelvi rezsim keretei között élt, sorrendben a magyar, a csehszlovák, ismét a magyar, majd a szovjet (orosz) és végül az ukrán államhatalom alatt. A kisebbségi kérdés minden korszakban központi jelentőségű volt, legtöbbször problémaként jelent meg.

A csehszlovák korszakban erőteljes kisebbségellenes politika érvényesült. Az új államhatalom néhány éven belül fokozatosan felszámolta a magyar nyelvű oktatást; a második tanévtől már csak három városban – Ungváron, Munkácson és Beregszászon – működtek magyar osztályok. A határ 1945. szeptember 30-áig átjárható maradt, s később is engedélyezték az áttelepülést. A határvonal gyakran kettévágott településeket, ami hosszú évtizedekre elszakította egymástól a közeli családtagokat. A határ menti földeken dolgozva a lakosság népdalok szövegébe rejtve „énekelte át” egymásnak a híreket.

A szovjethatalom 1944 és 1950 között szovjetizálta Kárpátalját, aminek része volt a teljes körű kollektivizálás, a „nép ellenségeinek” likvidálása, a görögkatolikus egyház felszámolása és a kommunista párt teljhatalmának kiépítése. A politikai üldöztetés a papságot, a „kuláknak” bélyegzetteket, valamint a nemzetiségi, vallási vagy társadalmi származásuk miatt hátrányos helyzetbe került családokat egyaránt sújtotta. Ezzel párhuzamosan viszonylag gyorsan létrejött az iskolarendszer, amely biztosította a nemzetiségek oktatáshoz és kulturális élethez való hozzáférését – legalábbis a hivatalos ideológia szerint. A szovjet oktatás egységesen érvényesítette a „mindenkinek képességei szerint, mindenkinek szükségletei szerint” marxista elvet, és az „egységes szovjet nép” ideológiája jegyében nem adott teret a nemzetiségi kérdések nyílt megvitatásának. Egyes etnikumok – például a ruszinok – hivatalos státusza megszűnt, őket az anyakönyvezésben rendszerint ukránnak vagy oroszoknak tüntették fel.

A többi nemzetiség esetében az anyanyelv használatához való jog bizonyos keretek között fennmaradt. Az oktatásban ugyanakkor minden tantárgyban kötelezően megjelentek a szovjet ideológia elemei: az irodalomtanítás középpontjában Lenin és más vezetők álltak, a matematikai példák a termelés eredményeit szemléltették, és az iskolákban heti rendszerességgel úgynevezett politinformációs foglalkozásokat tartottak.

De az ingyenes tanuláshoz, sportoláshoz, orvosi ellátáshoz való jog mindenkinek egyformán járt. A legkisebb faluban is iskolák épültek, egykettőre kialakult az iskolarendszer. A félbolygónyi világhatalom minden kis sarkában egyforma feltételeket biztosítottak mindenkinek, nemzetiségi hovatartozásától függetlenül.

Az egységes szovjet kultúra eszméjéhez igazodva nem vetődtek fel nemzetiségi problémák, az anyanyelvhez való jogot pedig mindenkinek megadták az iskolai oktatás keretén belül. A hatvanas évek elejétől már az egyetemi magyar nyelvű képzés is beindult Kárpátalján, amikor 1963-ban megalakul az Ungvári Állami Egyetemen a Magyar Filológiai Tanszék.

Az orosz nyelv közvetítő nyelvi szerepet töltött be, ezért magas óraszám-ban tanították, miközben az anyanyelvi oktatás lehetősége megmaradt az alapfoktól egészen a felsőoktatásig.

1991-től Kárpátalja a független Ukrajna része. A függetlenség első éveiben a szovjet örökségből származó gazdasági tartalékok átmenetileg biztosították a társadalmi stabilitást, így a kisebbségi kérdések sem kerültek élesen felszínre. Az elmúlt évtizedekben azonban fokozatosan élződtek a nemzetiségi viták, jogsértések és jogkorlátozások. Ukrajna földrajzi helyzetéből és történelmi múltjából adódóan polietnikus állam, amelynek törvényhozása szükségszerűen foglalkozott a nem ukrán anyanyelvű lakosság helyzetének jogi szabályozásával, és meg kellett teremtenie a nemzeti kisebbségek jogi kereteit.

Ukrajna első és egyetlen népszámlálására 2001-ben került sor, ennek alapján tudjuk, hogy az ország lakosságának összlétszáma 48 457 000 főt tett ki, amelyből 37 541 700 tartozott a többségi ukrán nemzethez. A magukat ukrán anyanyelvűnek vallók mellett közel 130 nemzetiség és etnikum képezi az ország lakosságát, ebből a legnagyobb nemzeti kisebbség az orosz (8 334 100 fő), ezt követi a fehérorosz (275 800), moldáv (258 600), krími tatár (248 200), bolgár (204 600), magyar (156 600), román (151 000) és így tovább (UKRAJNA 2001).

A múlt század 90-es éveitől kezdve óvatos becslések szerint is közel 12 000 kárpátaljai magyar települt át végleg az anyaországba. Más források az áttelepültek számát 25-30 000-re becsülik. Az önkéntes migráció kiváltója egyértelműen az ország hanyatló társadalmi-gazdasági helyzete, illetve instabil politikai állapota volt.

A helyi nemzetiségi kisebbségek számára a legfontosabb kérdés a megmaradás: hogy meg tudják-e szervezni és el tudják-e látni érdekeik képviseletét azáltal, hogy bekapcsolódnak a különböző szintű, döntéshozatallal foglalkozó testületekbe. A rendszerváltást követően Kárpátalján több, a magyarság érdekeit képviselő megyei szintű társadalmi, illetve civil szervezet alakult, amelyek

zömében magyarországi pályázati forrásoknak köszönhetően működnek. Tucatnyi társadalmi, politikai, szakmai, ifjúsági, diákköri, értelmiségi és gazdasági civil szervezet érdekvédelmi tevékenysége jelenleg döntően a magyarság identitástudatának és kultúrájának megőrzésére, az anyanyelvű oktatás fejlesztésére és a magyar nyelvű oktatási rendszer megtartására irányul.

Megyénkben 63 nemzetiséget képviselő, megyei szintű társadalmi, illetve civil szervezet működött a legutóbbi időkig: 12 magyar, 18 roma, 5 szlovák, 3 orosz, 11 ruszin, 4 román, 3 zsidó, 2 német és egy-egy cseh, lengyel, örmény, fehérorosz és azerbajdzsán (REZES 2018: 13).

Az emberközpontú nyelvművelés feladata ebben a környezetben nem csupán az anyanyelv minél tisztább változatának megőrzése, hiszen idegen hatásokat lehetetlen kiküszöbölni ott, ahol a többnyelvűség ennyire a mindennapok része. A nyelvművelésnek minden bizonnyal a legfőbb célja a tudatos nyelvhasználatra való buzdítás és a nyelvi önbizalom erősítése. Ilyen formán itt is beszélhetünk *langue* és *parole* jelenségekről, ahol a *langue* az elképzelt, optimális nyelv, amelyet igyekszünk megmenteni, „gyomlálni” az idegen hatásoktól, megszerettetni a legfiatalabb generációval, hogy tagjai is ezt válasszák majd a saját gyerekeikkel való kommunikációban. A *parole* jelenség pedig ebben az esetben is maga fejlődik, hiszen a nyelvhasználó, a nyelvet tanuló értelmezi a szabályszerűségeket, de a saját igényei szerint alakítja tovább, sokszor az eredeti jellemzőktől eltérő hagyományokat teremtve.

AZ EMBERKÖZPONTÚ NYELVMŰVELÉS NÉHÁNY FONTOS ALAPELVE SOKNYELVŰ KÖRNYEZETBEN

NORMA–HASZNÁLAT–ÉRTÉK HÁRMASA a sztenderd köznyelvi normák tisztelete mellett a valós használat (regionális magyar, kontaktusváltozatok, kevert kódok) leírása és megbélyegzés nélküli elfogadása. A sztenderd köznyelvi normák tisztelete és ismerete elengedhetetlen, hiszen ezek biztosítják az egységes, széles körben érthető kommunikációt, valamint hozzájárulnak a társadalmi mobilitás és az oktatási sikeresség előfeltételeihez. Ugyanakkor a nyelvi norma sohasem tekinthető kizárólagos vagy önmagában teljes értékű kategóriának, hiszen a nyelvhasználat a mindennapi kommunikációban mindig a valós társadalmi környezethez és a beszélő közösségek gyakorlataihoz igazodik. A valós nyelvhasználat magában foglalja a regionális magyar nyelvváltozatokat, a kontaktushelyzetekben kialakult variánsokat, valamint a kódváltás és a kevert kódok megjelenését is. Ezek nem tekinthetők „hibás” vagy „alacsonyabb rendű” formáknak, hanem megnyilvánulásai a nyelv természetes változékonyságának és dinamikájának. Tudományos szempontból e változatok pontos leírása, rendszerbe foglalása és értékelése nélkülözhetetlen,

mivel rávilágítanak arra, hogyan alkalmazkodik a nyelv a többnyelvű, sokszor szociálisan és kulturálisan is heterogén közösségek igényeihez.

Az érték dimenziója e hármásban azt hangsúlyozza, hogy a nyelvhasználat minden formája szimbolikus jelentőséggel bír. A nyelvi változatokhoz fűződő társadalmi értékítéletek – például a presztízs, az identitásjelölő funkció, vagy éppen a stigmatizáció – erőteljesen befolyásolják a beszélők nyelvi viselkedését. Amennyiben a regionális és kontaktusváltozatok megőrzés nélkül, legitim nyelvi formaként kerülnek elfogadásra, az hozzájárulhat a közösségi önértékelés erősítéséhez, valamint a nyelvi sokféleség pozitív társadalmi értéként való elismeréséhez.

Összességében a norma–használat–érték hármasa olyan keretként értelmezhető, amely nemcsak a nyelvi jelenségek tudományos vizsgálatában, hanem a nyelvpolitikai döntéshozatalban és az oktatásban is alkalmazható. Ez a megközelítés elősegíti, hogy a nyelvi változatosság ne konfliktus forrásaként, hanem a kulturális örökség részét képező, gazdagító tényezőként jelenjen meg.

NYELVI JÓLLÉT (LINGUISTIC WELL-BEING) a beszélő nyelvi önbizalma, hozzáférése a nyelvi erőforrásokhoz, a diszkriminációtól való védettség. A nyelvi jóllét fogalma a kortárs nyelvészeti és szociolingvisztikai diskurzusban egyre nagyobb hangsúlyt kap, mivel a nyelvhasználat és a beszélők nyelvi identitása szorosan összefügg az egyéni és közösségi életminőséggel. A nyelvi jóllét olyan komplex állapotként értelmezhető, amelyben a beszélő képes önazonosan és szabadon használni nyelvi repertoárját, biztonságban érzi magát a nyelvi interakciókban, valamint hozzáfér a társadalmi mobilitáshoz és részvételhez szükséges nyelvi erőforrásokhoz. A nyelvi jóllét nem redukálható pusztán a nyelvtudás vagy a kommunikációs kompetencia szintjére, hanem sokkal inkább olyan társadalmi-pszichológiai állapotot jelöl, amelyben a beszélők saját nyelvi repertoárjuk birtokában, biztonságban és megbecsülve érzik magukat. A fogalom tudományos és nyelvpolitikai jelentősége abban rejlik, hogy hozzájárul a nyelvi egyenlőség, az emberi méltóság és a társadalmi kohézió erősítéséhez. Ennek köszönhetően alakul ki a nyelvi önbizalom, amely a beszélő azon képességét és érzelmi állapotát jelöli, hogy saját nyelvhasználatát legitimnek és értékesnek tekinti. Ez különösen fontos többnyelvű, illetve kisebbségi közösségekben, ahol a domináns társadalmi diskurzus gyakran hierarchiát állít fel a nyelvek és nyelvváltozatok között. A nyelvi önbizalom hiánya stigmatizációhoz, a nyelvhasználat tudatos kerüléséhez, végső soron pedig a nyelvi asszimiláció felgyorsulásához vezethet.

ADDITÍV TÖBBNYELVŰSÉG alatt azt a pedagógiai és nyelvpolitikai megközelítést értjük, amelyben a többségi államnyelv megfelelő szintű elsajátítása olyan oktatási programok, tantervek és tankönyvek révén valósul meg, amelyek az államnyelvet idegen nyelvként kezelik. Ennek célja, hogy az államnyelv tanulása ne a kisebbségi nyelv (például a magyar) rovására történjen, hanem azzal párhuzamosan, azt megőrizve és lehetőség szerint megerősítve. Az ilyen szemléletben nevelkedő fiatal a többnyelvűséget értéknek éli meg, és arra törekszik, hogy nyelvi repertoárját minden elsajátított nyelven tovább gazdagítsa.

A TRANZLINGVÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ olyan közlési forma, amelyben két- vagy többnyelvű emberek a beszédük során több nyelvi eszközt is használnak a kommunikáció során. Lényege, hogy a többnyelvű beszélők nem különálló, egymástól szigorúan elhatárolt nyelvi rendszereket alkalmaznak, hanem egy egységes, rugalmas nyelvi repertoár áll rendelkezésükre, amelyből a kommunikáció és a megértés érdekében válogatnak. A tranzlingvális kommunikáció így nem „hibaként” vagy a nyelvi norma megsértéseként értelmezendő, hanem olyan természetes és kreatív nyelvhasználati stratégia, amely a többnyelvű közösségek mindennapjainak szerves része.

A fogalmat először Cen Williams az 1990-es években alkalmazta a walesi kétnyelvű oktatás kontextusában, majd „García értelmezte újra, ő a kétnyelvűek jellegzetes megszólalási módjait jelölte vele. Eszerint a kétnyelvűek a megszólalásaik közben nem élnek meg kettősséget (GARCÍA 2014), megszólalásaikat nem kódok közötti váltások folyamataként, hanem egy egységes nyelvi repertoárból (BLOMMAERT–BACKUS 2011; BUSCH 2012) való olyan válogatás eredményeként érdemes szemlélni, amelynek során a beszélő a rendelkezésére álló erőforrásokból azokat választja ki, amelyek kommunikációs céljainak leginkább megfelelnek” (HELTAI–JANI-DEMETRIOU 2019).

Közösségi részvétel. A többnyelvű közösségekben a nyelvhasználati döntések meghozatala és érvényesítése soha nem pusztán egyéni választás, hanem közösségi szinten is szabályozott és alakított folyamat. Ebben a folyamatban különböző társadalmi szereplők – szülők, pedagógusok, diákok, kulturális alkotók, egyházi és közösségi vezetők – egyaránt aktívan részt vesznek.

Szülők. A családi nyelvhasználat elsődleges meghatározói, akik döntéseikkel hosszú távon befolyásolják a gyermekek nyelvi identitását. Többnyelvű környezetben nem csupán azt határozzák meg, hogy otthon melyik nyelvet beszélnek, hanem azt is, hogy gyermeküket milyen tannyelvű iskolába íratják. Ezáltal ők indítják el a következő generációk nyelvi szocializációját, és döntéseik közösségi szinten is érzékelhető hatást gyakorolnak.

Pedagógusok. Az iskola intézményes keretet biztosít a nyelvhasználatnak, és erős normaképző szerepet játszik. Többnyelvű környezetben a pedagógusok feladata nem csupán a tantervi előírások követése, hanem a diákok nyelvi igényeinek, képességeinek és identitásának figyelembevétele is. A tanári hozzáállás – például, hogy mennyire ösztönzik a kétnyelvűséget, a kódváltást vagy a kisebbségi nyelv használatát – közvetlenül befolyásolja a diákok nyelvi önbizalmát és a közösség nyelvmegtartó erejét.

Diákok. A fiatal generáció a többnyelvű közösségek egyik legdinamikusabb nyelvhasználói rétege. Ők gyakran a kódváltás, az új nyelvi formák és a digitális kommunikáció úttörői. Nyelvi gyakorlataik – például a közösségi médiában, kortárs csoportokban – visszahatnak a tágabb közösség nyelvhasználati normáira is. A diákok részvétele különösen fontos, mivel az ő döntéseiken múlik, hogy a kisebbségi nyelv élő kommunikációs eszközként fennmarad-e, vagy fokozatosan visszaszorul.

Kulturális szereplők. Az írók, újságírók, művészek, színjátszó csoportok, helyi médiák képviselői a nyelvek társadalmi presztízsét alakítják. Amikor például egy költő vagy énekes anyanyelvén szólal meg, vagy egy színházi előadás kisebbségi nyelven kerül színpadra, az nem csupán kulturális, hanem nyelvpolitikai üzenet is: a nyelv érvényes, életképes és méltó a közösségi használatra.

Egyházi és közösségi vezetők. A vallási élet és a közösségi rendezvények nyelvhasználata különösen fontos a többnyelvű környezetekben. A liturgia, a szertartások vagy a közösségi események nyelve erősen hozzájárul az identitásformáláshoz és a nyelvi összetartozás megéléséhez. Az egyházi vezetők tehát nemcsak vallási, hanem nyelvmegtartó szerepet is betöltenek. A közösségi vezetők – legyen szó helyi önkormányzatokról, civil szervezetekről vagy kulturális egyesületekről – intézményes kereteket biztosítanak a kisebbségi nyelv nyilvános jelenlétéhez.

Összességében a közösségi részvétel a többnyelvű környezetben nem hierarchikus, hanem hálózatszerűen működő együttműködés, amelyben a különböző szereplők tevékenységei kiegészítik és erősítik egymást. A nyelvhasználati döntések így nem csupán individuális szinten születnek meg, hanem kollektív felelősségvállalásként, ami meghatározza a közösség nyelvi jövőjét is.

TÁRSADALMI-KULTURÁLIS HÁTTÉR

A nyelvhasználat Kárpátalján szorosan összefügg a demográfiai változásokkal. Az elvándorlás következtében csökken a fiatal, aktív korosztályok aránya, ami a nyelvi átadás folyamatára is kihat.

A közösségi média szintén kettős hatással bír: egyrészt új nyelvi innovációkat hoz, másrészt a nyelvhasználati normák alakulását is elősegíti. A kultu-

rális intézmények – például a nyári akadémiák, az írótáborok, a hagyományörző táborok, a színjátzó gyermekműhelyek, az egyházi közösségek – fontos színterei a nyelvmegőrzésnek és az identitásépítésnek.

A nyelvművelés kárpátaljai folyamatát jelentősen befolyásolják azok az intézmények és közösségi alkalmak, amelyek a magyar nyelvet a mindennapi élet különböző területein jelenítik meg és tartják fenn. E körbe tartozik a magyar média, a számos ifjúsági tábor és kulturális rendezvény, valamint a történelmi egyházak működése; mindezek egymást kiegészítve járulnak hozzá a magyar nyelv értékének megőrzéséhez és továbbadásához.

A magyar nyelvű média Kárpátalján nemcsak hírközlő és szórakoztató funkciót tölt be, hanem egyben nyelvi normát is közvetít. A sajtó, a rádió és a televízió olyan mintát ad az olvasóknak, hallgatóknak és nézőknek, amely segíti a köznyelvi norma elsajátítását, a szókinccs bővítését, valamint a helyes nyelvhasználat gyakorlását. Ugyanakkor a magyar nyelvű tartalmak elérhetősége növeli a magyar nyelv presztízsét is, hiszen a kisebbségi közegben élő közösség számára a médián keresztül biztosított az állandó kapcsolattartás az anyaországgal és a tágabb magyar kulturális térrel – az utóbbi években nagy port kavaráó korlátozások és szabályozások ellenére is.

Az ifjúsági táborok különösen a fiatalabb nemzedék nyelvhasználatát befolyásolják. Ezekben a közösségi alkalmakban a magyar nyelv nem csupán tananyagként jelenik meg, hanem az együttlét, a játék és a közös élmények természetes kommunikációs eszközöként. Ezáltal a nyelvtanulás és a nyelvhasználat élménnyel kapcsolódik össze, ami hosszú távon erősíti a magyar nyelvhez fűződő pozitív viszonyt. A táborokban szervezett programok – legyenek azok irodalmi, kulturális vagy vallási jellegűek – gyakran biztosítanak lehetőséget arra, hogy a fiatalok találkozzanak olyan személyekkel, akik példát adnak a tudatos nyelvhasználatra és a közösségi felelősségvállalásra.

Hasonlóképpen fontos szerepük van a kulturális rendezvényeknek is. A színházi előadások, könyvbemutatók, fesztiválok, versenyek és ünnepi megemlékezések nemcsak a közösségi identitást erősítik, hanem teret adnak az aktív nyelvhasználatnak is. Az ilyen eseményeken a köznyelv és a helyi nyelvjárások egymásmellettsége természetes módon jelenik meg, s ezáltal a résztvevőkben tudatosul a magyar nyelv sokszínűsége és értéke. A kulturális alkalmak során a nyelv mindig a közösség összetartozásának szimbólumaként lép fel, amely összeköti a különböző korosztályokat és településeket.

A történelmi egyházak működése szintén elengedhetetlen a kárpátaljai nyelvművelés szempontjából. A magyar nyelvű istentiszteletek, misék, bibliórak és egyházi rendezvények a nyelv szakrális dimenzióját erősítik, aminek különös jelentősége van a közösség fennmaradása szempontjából. Az egyházak által fenntartott iskolák és hittanórak pedig a fiatalabb nemzedék nyelvi

neveléséhez járulnak hozzá. Mindezek mellett az egyház közösségmegtartó ereje abban is rejlik, hogy képes biztosítani a magyar nyelv folytonosságát, és nemzedékről nemzedékre átörökíteni annak használatát, még ott is, ahol a vegyes lakosság miatt a nyelvcserre veszélye erősen jelen van.

AZ ANYANYELVŰ OKTATÁS ÜGYE

Ukrajna függetlenné válásával kinyíltak a határok a kárpátaljaiak számára is. Bár a közoktatás helyzete sokáig abszolút kielégítő, nem voltak működési zavarai, az iskolasorvadás jelensége nagyon hamar megjelent, és egyre jellemzőbbé vált a magyar tannyelvű tanintézmények körében. Ez a folyamat az elmúlt években felgyorsult.

A magyar gyerek ugyanazon követelményeknek kell hogy eleget tegyen bárhol Ukrajnában, például az ukrán nyelv érettségi vizsga alkalmával, mint a vele egykorú ukrán anyanyelvű társának az ukrán tannyelvű középiskolában. A többi tantárgy esetében mindig van magyar fordítás az érettségi vizsgán, bár ez is kérdésessé vált az elmúlt időszakban, mivel 2022 óta az oktatás nyelvének a képzés utolsó éveiben – az oktatási törvény értelmében – a legtöbb tantárgy esetében az ukránnak kellett volna lennie.

A határozat szerint 2022-től, később 2023 szeptemberétől kívánták korlátozni az anyanyelven történő oktatást minden szinten, s ezt a gyakorlatban csak úgy lehetett volna kivitelezni, hogy sérül a magyarul gondolkodó gyermek, a magyarul gondolkodó szaktanár és a józanul gondolkodó szülő érdeke. Végül az erre vonatkozó rendelet érvénybe léptetése elmaradt, illetve kitolódott.

AZ OKTATÁS NYELVÉT SZABÁLYOZÓ TÖRVÉNYEK ÉS TÖRVÉNYJAVASLATOK

A nyelvi jogaink korlátozására vonatkozó törekvések 2014-ben kezdődtek, amikor a *majdan* eseményeit követően a regnáló elnök elmenekült az országból, a létrejött új parlamenti többség pedig egyik első döntésével érvénytelenítette a nyelvhasználati törvényt arra hivatkozva, hogy elfogadásának körülményei nem feleltek meg a házszabálynak. A nemzetközi közvélemény azonnal reagált az eseményekre, elsősorban is azon országok kormányai, amelyek nemzeti közösségei Ukrajna területén jelentős számban élnek.

Az elfogadott törvény óriási port kavart belföldi és nemzetközi szinten is. A leghatározottabban Magyarország állt ki a kárpátaljai magyarok anyanyelvén való oktatásának korlátozása ellen. A magyar kormány egyik legfontosabb ellenintézkedése, hogy deklarálta: addig nem támogatják az ukrán

javaslatokat és az Ukrajna számára fontos ügyeket a nemzetközi szervezetekben, amíg nem jön létre a kárpátaljai magyar közösség számára elfogadható helyzet az anyanyelven való oktatás vonatkozásában. Miniszteri látogatások, kormányközi egyeztetések, európai parlamenti viták, a Velencei Bizottság döntése, nemzetközi konferenciák, kerekasztal-megbeszélések fő témája már évek óta az ukrán oktatási törvény 7. cikkelye.

Az oktatási törvény elfogadása után a kijevi vezetés folytatta a kisebbségi jogszűkítésre irányuló politikáját. 2017 decemberében újabb törvénytervezet látott napvilágot, mely nemzetiségi alapon kategorizálja Ukrajna lakosait.

Őshonos nációknak tekintik azokat a népcsoportokat, amelyek nem rendelkeznek a világban állammal, anyaországgal. Idetartoznak (vagy már nem is) például a krími tatárok. Ezen besorolás szerint a magyarok nem tősgyökeres lakói Kárpátaljának, csak betelepült nemzet, mivel rendelkeznek anyaországgal (!).

Míg az előbbi csoportba tartozóknak biztosítja az ukrán állam az anyanyelven történő tanulást, addig a betelepült nemzetiségek képviselői csak az oktatás kezdő fázisában, az elemi osztályokban tanulhattak volna anyanyelvükön. A felsőbb osztályokban egyre több tantárgyat tanultak volna államnyelven. A középiskola végére lényegében csak a nyelv és irodalom tantárgy maradt volna meg magyarul. A felsőoktatás nyelve kizárólag az államnyelv lett volna.

A nyelvtörvény bevezetésétől való félelem következtében még több pályaelhagyó pedagógussal lehet számolni. Ha a tantárgyak fölsorolt hányadát valóban ukránul kell majd előadni, az eddig magyarul tanító szakemberek jelentős része nem folytatja tovább hivatását. A következő fiatal generációs szülő, aki az iskolában már ukránul tanulta a tantárgyak egy jelentős részét, már csak ukránul tud majd segíteni a tanulásban gyermekének, akinek már nem is igen lesz igénye a magyar nyelv mindenre kiterjedő használatára.

Az *Oktatási törvényt* Ukrajna Legfelső Tanácsa 2017. szeptember 5-én fogadta el, hatályba szeptember 28-án lépett, 2019. július 16-án az Alkotmánybíróság is megerősítette, hogy az Alkotmányban foglaltaknak megfelel az új törvény, tehát nem sérti a nemzeti kisebbségek jogait, sőt a Velencei Bizottság ajánlásait sem vette figyelembe. A mára már elhíresült 7. cikkely az oktatás nyelvét határozza meg Ukrajnában:

1. Az oktatási folyamat nyelve az oktatási intézményekben az államnyelv. Az állam garantálja az oktatáshoz való jogot Ukrajna minden állampolgára számára, biztosítja az államnyelven történő oktatást az oktatás minden szintjén (iskola előtti nevelés, általános és középiskolai, szakképzés [szakmunkásképzés], felsőfokú szakképzés és

felsőoktatás), valamint az iskolán kívüli és a diploma utáni képzési szinten – az állami és kommunális oktatási intézményekben.

Ukrajna nemzetiségi kisebbségeihez tartozó személyeknek joguk van a kommunális oktatási intézményekben az államnyelv mellett az adott nemzeti kisebbség nyelvén folyó oktatáshoz az iskola előtti és az elemi iskolai szinteken. Ez a jog az államnyelv mellett az adott nemzeti kisebbség nyelvén oktató külön osztályok (csoportok) révén realizálódik, amelyeket a törvényeknek megfelelően szerveznek.

2. Az oktatási intézmények biztosítják az államnyelv kötelező oktatását, különösen a szakképző (szakmunkásképző), felsőfokú szakképző és felsőoktatási intézményekben olyan mértékben, amely lehetővé teszi a szakmai tevékenység folytatását a választott szakirányban az államnyelv használatával.

Az őshonos népekhez, a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek, a külföldiek és hontalanok számára megfelelő feltételeket teremtenek az államnyelv elsajátításához.

3. Az állam elősegíti a nemzetközi érintkezés nyelveinek tanulását, különösen az angol nyelvét, az állami és kommunális oktatási intézményekben.
4. Az oktatási intézményekben az oktatási programnak megfelelően egy vagy néhány tantárgy két vagy több nyelven is oktatható – államnyelven, angol nyelven, az Európai Unió más hivatalos nyelvein.
5. A hallgatók kívánsága szerint a szakképző és felsőoktatási intézmények megteremtik számukra a feltételeket az őshonos nép vagy nemzeti kisebbség nyelvének tantárgyként való tanulásához (UKRAJNA TÖRVÉNYE).

Természetesen a világ nem hagyta szó nélkül az Európai Unióba kívánczó államnak ezt az alapvető emberi jogokat sértő lépését.

A Velencei Bizottság által kiadott, összesen 127 pontból álló dokumentum utolsó pontjában az alábbiakat ajánlja Ukrajna számára az oktatási törvény rendezése céljából:

- a végrehajtási jogszabályok elfogadásakor teljes mértékben alkalmazni a 7. cikkelyben biztosított lehetőségeket az Európai Unió hivatalos nyelvein az adott kisebbségek számára történő megfelelő szintű oktatás biztosítása érdekében;
- az államnyelv tanításán túl továbbra is biztosítani a kisebbségi nyelvek oktatásának megfelelő arányát az általános és középfokú oktatásban;

- az államnyelv-oktatás minőségének javítása;
- az oktatási törvény vonatkozó, átmeneti rendelkezéseinek módosítását, annak érdekében, hogy több idő álljon rendelkezésre;
- a magániskolák mentesítését az új nyelvi követelmények alól a Keretegyezmény 13. cikkelyével összhangban;
- az új oktatási törvény végrehajtása keretében új párbeszédre kerüljön sor a nemzeti kisebbségek képviselőivel és minden érdekelt féllel az oktatás nyelvéről;
- annak biztosítását, hogy a törvény végrehajtása ne veszélyeztesse a kisebbségek kulturális örökségének megőrzését és a kisebbségi nyelvoktatás folytonosságát a hagyományos iskolákban (Hodinka Antal Nyelvészeti Központ Honlapja 2019. október 31.).

AZ ISKOLAI REFORMOK HATÁSA

2017. szeptember 25-én az ukrán elnök aláírta Ukrajna oktatási törvényét, amelynek azóta hírhedtté vált 7. cikkelye rendeltetett szabályozni a kisebbségi nyelven oktató iskolák működését. Ennek ránk vonatkozó legfőbb alapvetései lettek volna:

- Ukrajnában az oktatás nyelve az államnyelv.
- A nemzetiségi kisebbségekhez tartozó egyének számára a törvény garantálja az anyanyelvükön való tanulás lehetőségét, az államnyelvvvel párhuzamosan.
- A kisebbségi nyelveken történő oktatás megszervezhető az adott oktatási intézményben külön a kisebbségi nyelven oktató osztályok, csoportok létrehozásával anélkül, hogy ezt a gyakorlatot az államnyelven működő osztályokra/csoportokra is kiterjesztenék.
- A tanintézményben az oktatási programmal összhangban van lehetőség egy vagy több tantárgy két- vagy többnyelvű oktatására – legyen az az államnyelv, angol vagy az Európai Unió más hivatalos nyelve.

E törvény végrehajtásának feltételeit egy másik törvény írja elő, mégpedig Ukrajna középiskolai oktatásáról szóló törvénye (2020. január), melynek 5. cikkelye volt hivatott tovább szabályozni a tősgyökeres népek, illetve nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek oktatására vonatkozó rendszert. Ez lényegében szentesíti a korábbi törvény idevágó passzusát, mint Ukrajna Alkotmányának mindenben megfelelő rendelkezést, kiemelve, hogy a cél az ország területén élő nemzeti kisebbségek számára a többségi nemzetével megegyező esélyegyenlőség megteremtése. Itt találjuk a rengeteg ellenérzést és politikai

vihart is kiváltó, immáron törvényileg előírányzott arányokat az ukrán nyelvű és nemzetiségi nyelven tartható óramennyiségek vonatkozásában.

Röviden: az elemi iskola minden tantárgya a nemzetiség nyelvén tanítható, kivéve az ukrán nyelvet és olvasást. 5. osztályban már a tantárgyak legalább 20%-át kötelező államnyelven oktatni. Ezt a mennyiséget azután korosztályonként egyenletesen növelve kell eljutni odáig, hogy 9. osztályban az oktatott tárgyak nem kevesebb mint 40%-a ukránul történjen. Végül pedig a középiskolai osztályok (10., 11., később 12.) már a tantárgyaik 60 százalékát fogják államnyelven tanulni.

A gyakorlatban ez pontosan azt eredményezte volna, hogy az amúgy is erős asszimiláció felgyorsul, a szórványok rövid időn belül felmorzsolódnak, a tömbök pedig elszórványosodnak. Ez például Ungvár esetében látványosan és nagyon gyorsan történne, hiszen a város már egy jó ideje szórványtelepülésnek számít, az asszimiláció természetes folyamata jelen van. Miért íratná az ukrán szülő ezután magyar iskolába a gyermekét, ha az javarészt úgyszólván ukránul fog tanulni a törvény hatályaba lépését követően? Vagy mi értelme van akkor továbbra is magyar iskolába járatni a gyermekét? Hisz a magyarországi felvételihez szükséges tananyagot (beleértve a szakkifejezéseket) nagy valószínűséggel már csak ukránul fogja ismerni. Azaz lényegében a magyarországi továbbtanulás lehetősége – a magyar nyelvű kötelező felvételi vizsgák miatt – gyakorlatilag megszűnne.

Ebből egyenesen következik, hogy a gondos szülő gyermekét már a gimnáziumi tanulmányaira is az anyaországba küldi majd, hogy felzárkózzon, és legyen esélye a magyar felsőoktatásba bekerülni. Ez a tendencia már azóta jelen van, amióta kötelezővé tették az ukrán nyelvű érettségit. A színmagyar környezetben, illetve a nagyobb létszámú iskolákban még talán nem látványosan, de a kisebb iskolákban és a szórványban egyre jellemzőbb, hogy a végzős osztályokban már alig marad tanuló.

Azok a szülők pedig, akik a családot itthon tartják össze, talán majd úgy gondolkoznak, hogy a gyerekeknek jobb lesz ukrán iskolában tanulni tovább, ahol ukrán anyanyelvű tanároktól sajátítja el az anyagot, nem pedig olyan magyarul gondolkodótól, aki az ukrán terminológiát csak nemrég tanulta maga is, folyamatos képzésben tartja magát, hogy versenyképes legyen. (Nem sok szaktanár fogja ezt vállalni ukrán állami fizetésért.) Az ilyen tanuló már csak a szüleiivel beszél magyarul, később, a saját családjában, majd minden bizonnyal már senkivel sem. De ha mégis megtanítja majd a saját gyermekét magyarul beszélni, a tanulásban már nem fog tudni neki segíteni, hiszen ő maga sem magyarul tanult annak idején.

AZ OROSZ–UKRÁN HÁBORÚ EDDIGI KÖVETKEZMÉNYEI

Annak ellenére, hogy a harcok nem érintik Kárpátalja területét,¹ a háború sokkal több negatívumot hozott, mint eddig bármilyen rendelet. Már vannak olyan, az oktatásra kiható eredmények, amelyeket néven nevezhetünk:

- a fegyveres konfliktus kitörésének napján vagy mindjárt másnap a katonaköteles korú férfi pedagógusok jelentős része is elhagyta az országot. 2022. február 26-tól kezdve ez drasztikus pedagógushiányt jelent. A gyerekek pedig hiányzik a „tanár bácsi”-minta lelki fejlődésének a legérzékenyebb időszakában.
- Főleg a következő év szeptemberéig azok a pedagógus hölgyek is elköszöntek a kárpátaljai magyar tannyelvű oktatási intézményektől, akiknek a párja már valahol külföldön munkába állt, megalapozta a közös jövőjüket, a nyár folyamán kiköltöztette a családot is. Ez további pedagógushiányt eredményezett, illetve a távozó tanárgyerekek miatt az osztálylétszám is csökkent.
- A kieső munkaerő pótlása meglehetősen nagy nehézségekbe ütközött. Ezen a téren az új oktatási törvény volt nagy segítségünkre, melynek értelmében egy tanév erejéig bármely szakos pedagógus oktatathat bármilyen tantárgyat, amennyiben elvégzi az ahhoz szükséges gyors tanfolyamot. Elemi osztályok tanítói számára nem is lett időkorlát megszabva. Az iskolák vezetősege tehát azzal gazdálkodott, amije maradt.
- A gyermeklétszám drasztikus csökkenése. Ez vagy az első „háborús” tanév közben, vagy azt követően, tehát a nyári szünet során volt tapasztalható. Egy részük távoktatásban továbbra is részt vesz az itthoni oktatásban, de a legtöbb végleg elhagyta az iskolát, országot.

Főleg a városokban, konkrétan Ungvár példáján mérhető, hogy a háború kitörése óta nagyon megcsappant a gyerekeket magyar iskolába írató szülők száma. Ez az a jellemző környezet, ahol az iskolák esetében nem egyértelmű a következő felvételi időszak eredménye, hiszen a vegyes házasságokban született gyerekek, vagy a magyar nyelvet egyáltalán nem beszélő gyerekek magyar tannyelvű iskolába járatása a szülők részéről nagy áldozatvállalással jár: a szülővel való otthoni együtt-tanulás sokszor nem oldható meg a nyelvismeret hiányában, a gyermek esetleg elmarad a többiektől tudásban.

¹ Sajnos azóta már ezen a téren is megváltozott a helyzet – szerkesztői megjegyzés.

2023 novemberében egy vélhetően senki által nem várt fordulat következett. Az Európa Tanács ukrainjai nemzeti kisebbségek jogaival kapcsolatos javaslatainak megvitatására invitálták Kijevbe a kárpátaljai magyar szervezetek vezetőit, szakértőit. A kétnapos tanácskozás házigazdája Denisz Smihál miniszterelnök volt. A törvénytervezetbe foglalt rendelkezések – Kijev minden korábbi álláspontjához képest – óriási pozitív irányú elmozdulást jelentenek. Az okiratnak egyik legsokatmondóbb, az oktatási nyelvvel kapcsolatos kitétele így hangzik: „Az oktatási intézményekben az oktatási folyamat nyelve az államnyelv. Azokban az osztályokban (csoportokban), amelyekben az Európai Unió hivatalos nyelvei közé tartozó nemzeti kisebbségek tanítási nyelvei vannak, az oktatási folyamatban az adott nemzeti kisebbség nyelvének használatához való jog biztosított.” Ez tehát érvényes a magyar nyelvre, nem úgy az oroszra, amelynek visszaszorítása volt a nyelvhasználati jog szabályozásának eredendő oka 2014-ben.

Az év végére a törvényjavaslatot elfogadták. Ennek alapján az oktatásban (szinte) visszaállt a korábbi állapot:

- Nem lesznek százalékok a tantárgyak ukrán nyelvű oktatásának vonatkozásában.
- Az ukrán nyelv és irodalom mellett csupán Ukrajna történelme és a felső tagozatos honvédelem című tantárgy ukrán nyelvű oktatása lesz kötelező a nemzetiségi iskolákban.
- Mígkorábban csak a magán-, egyházi és alapítványi iskolák mentesültek alóla, addig ez utolsó módosításnak köszönhetően már az állami iskolák is mentesülnek a kötelező ukrán nyelven végzett oktatás alól. Az érettségi követelmények azonban nem változtak, azok egyformák maradtak az ukrán és a magyar nemzetiségű végzősre egyaránt. Ukrán nyelvből és irodalomból ugyanolyan a követelmény az anyanyelvű diákok és a más nemzetiségű, nem ukrán tanítási nyelvű iskolában képzett gyerekek számára.
- Az EU nyelvein oktató magán felsőoktatási intézmények maguk választhatják meg az oktatás nyelvét.
- Továbbra is korlátozások nélkül jelenhetnek meg a kisebbségek újságjai, könyvei stb.
- A törvény szövege magyarul az Ukrainai Magyar Demokratikus Szövetség honlapján olvasható (UMDSZ 2023. november 25.).

Mára a legfontosabb eredménye a hosszú éveken keresztül tartó vitának, hogy a törvény betűje szerint Ukrajnában szavatolják a kisebbségek, köztük a magyarok anyanyelvi oktatáshoz való jogát. Nem lesznek százalékos kvóták

a tantárgyak ukrán nyelvű oktatására. Az EU nyelvein oktató magán felsőoktatási intézmények maguk választhatják meg az oktatás nyelvét. Továbbra is korlátozások nélkül jelenhetnek meg a kisebbségek újságjai, könyvei, módosításokra kerül sor az elektronikus média működésében is. A kisebbségi jogok betartásának feladatait a parlament emberjogi biztosának hivatala kapja meg.

Az is pozitívum, hogy azok a gyermekek, akik a 2018-as tanév előtt kezdtek meg magyar nyelvű iskolai tanulmányaikat, a középfokú oktatás befejezéséig változatlanul magyar nyelven tanulhatnak. A magasabb közigazgatási egységek (járás, megye) szintjén viszont továbbra is „a többségi döntéshez kötött” a kisebbségi nyelvhasználat kérdése abban az esetben, ha a kisebbségi lakosok száma az adott településen eléri a 10%-ot.

ZÁRÓGONDOLATOK

„A nyelvi jogi hiányosságok, az anyanyelvű oktatás szervezeti, anyagi és egyéb gondjai, a településszerkezet és az etnikai összetétel mestereségs megváltoztatása (pl. szervezett áttelepítések), a nyelvi tájkép állapota s még számos egyéb tényező befolyásolja az asszimiláció mértékét. Az asszimiláció megállításának, de legalábbis üteme jelentős mérséklésének kulcsszerepe van (kellene lennie) mindenütt, ahol az őshonos magyarság kisebbségi helyzetben van, máskülönben kisebbségben a magyar nyelv és nemzet fennmaradása kérdőjeleződik meg...” (POMOZI 2021: 94).

Az emberközpontú nyelvművelés Kárpátalján a magyar közösség identitásának és kulturális örökségének megőrzését szolgálja. Nem normatív előírásokra, hanem a beszélők támogatására, a nyelvi biztonság erősítésére és a közösségi élmények megteremtésére kell helyezni a hangsúlyt.

A jövő szempontjából kulcsfontosságú az, hogy az oktatásban, a médiában és a civil kezdeményezésekben a magyar nyelv élő, természetes és értékes közösségi eszközként legyen jelen.

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok 2022. évi konferenciája az akkor 150 éves *Magyar Nyelvőr* köre szerveződött. A konferencia témájához igazodva idézném végül a lap szerkesztőségének nevében – vélhetően Szarvas Gábor által – megfogalmazott gondolatot, amellyel Volf Györgynek az új lap címével kapcsolatos „nyelvszabály-fejtegetésére”² egyebek között így válaszolt:

² Volf György szerint az új lap címe „[a] »Magyar Nyelvőr« tehát, amint láttuk, németes, helytelen analógián épült, és ez okból vádolom germanismusról, s jól mondtam, hogy a lap oly elvet hirdet homlokán, mely ellen hasábjain ernyedetlenül kell küzdenie” (VOLF 1872: 15).

„Mi azt tartjuk vala, hogy a »magyar nyelv öre« nem a mi gyenge erőnkre támaszkodó folyóirat, hanem első sorban »a jó isten« lehet, s azután ha tetszik, egy okosan intézkedő kormány, mindenek fölött pedig a magyar népnek nem lankadó nemzeti öntudata” (VOLF 1872: 18).

Úgy legyen!

IRODALOMJEGYZÉK

- BACSÓ Róbert 2018. Kárpátalja gazdasági helyzete Ukrajna függetlenségének kikiáltásától napjainkig, kiemelten a kis- és középvállalkozói szektor példája alapján. In: PUSZTAY János – ZÉKÁNY Krisztina (szerk.): *A kárpátaljai magyarság a 21. században. Esszék, tanulmányok*. Nap Kiadó, Budapest, 88–120.
- BLOMMAERT, Jan – BACKUS, Ad 2011. Repertoires revisited: ‘knowing language’ in superdiversity, Working Papers in Urban Language and Literacies. In: *Paper*, 67., 1–32.
- BOTLIK József – DUPKA György 1991. *Ez hát a hon... Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből 1918–1991*. Mandátum–Universum, Budapest–Szeged
- BUSCH, Brigitta 2012. *Das sprachliche Repertoire*. Drava, Klagenfurt–Wien–Celovec–Dunaj
- CSERNICSKÓ István 2018. *Nyelvpolitika és nyelvi tájkép többnyelvű környezetben: Kárpátalja példája. Segédkönyv a Nyelvpolitika elmélete és gyakorlata c. tárgy oktatásához nyelvész szakos MA hallgatók számára*. Beregszász. <https://genius-ja.uz.ua/images/files/csernicsko-istvan-min.pdf>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG 2024 = *Ukrajna az uniós csatlakozás felé vezető úton. Az ország zöld utat kap a csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez*. https://eu-solidarity-ukraine.ec.europa.eu/ukraines-path-towards-eu-accession_hu. (2025. 08. 16.)
- FEDINEC Csilla 2002. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Liliium Aurum Könyvkiadó, Galánta–Dunaszerdahely
- FEDINEC Csilla – VEHES Mikola 2010. *Kárpátalja – 1919–2009 – történelem, politika, kultúra*. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest
- GARCÍA, Ofelia 2014. Countering the dual: Transglossia, dynamic bilingualism and translanguaging in education. In: RUBDY, Rani – ALSAGOFF, Lubna (eds.): *The global-local interface, language choice and hybridity*. Multilingual Matters, Bristol, 100–118.

- HELTAI János Imre – JANI-DEMETRIOU Bernadett 2019. A transzlingváló pedagógiai orientáció hatása az iskolai sikerességre. In: *Anyanyelv-pedagógia*, 2019/1. DOI: 10.21030/anyp.2019.1.1 <https://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=769>. (2025. 08. 18.)
- Hodinka Antal Nyelvészeti Központ Honlapja 2019. október 31. = A NATO, Ukrajna, az oktatási törvény és a Velencei Bizottság. In: *hodinkaintezet.uz.ua*, 2019. október 31. <http://hodinkaintezet.uz.ua/a-nato-ukrajna-az-oktatasi-torveny-es-a-velencei-bizottsag>. (2025. 08. 18.)
- Infostart 2023. december 18. = A kárpátaljai magyarok elégedetlenek az új ukrán nyelvtörvénnyel. In: *Infostart*, 2023. december 18. <https://infostart.hu/kulfold/2023/12/18/a-karpataljai-magyarok-elegedetlenek-az-uj-ukran-nyelvtorvennyel>. (2025. 08. 18.)
- Karpat.in.ua 2023. november 24. = Az ukrán GDP-növekedése októberben 10 százalékra gyorsult – Gazdasági Minisztérium. In: *Karpat.in.ua*, 2023. november 24. <https://economic.karpat.in.ua/?p=43596&lang=hu>. (2025. 08. 16.)
- Kárpáti Igaz Szó 2023. június 16. = 29 millióan maradtunk: Lesz-e kinek újjáépíteni Ukrajnát? In: *kiszo.net*, 2023. június 16. <https://kiszo.net/2023/06/16/29-millioan-maradtunk-lesz-e-kinek-ujjaepiteni-ukrajnat/>. (2025. 08. 16.)
- Koppenhágai kritériumok 1993/1995 = Csatlakozási kritériumok (koppenhágai kritériumok). In: *EUR-Lex*. https://www.google.com/search?q=europai+uni+os+tags%C3%A1g+felt%C3%A9telei&coq=europai+unios+tags%C3%A1g+felt%C3%A9telei&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBCjIwNTEwajBqMTWoAgiwAgE&sourceid=chrome&ie=UTF-8. (2025. 08. 16.)
- KOZMA Miklós 1999. *Kárpátalja visszavétele. Napló. Közreadja Brenzovics László*. Clio-sorozat. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár
- ORTUTAY Tivadar 1941. *Cseh világ a Kárpátokban*. K. n. Ungvár
- POMOZI Péter 2021. Kárpát-medencei többnyelvűségi minták Trianon előtt és után. Merre tovább? In: P. P. (szerk.): *A magyar nyelv a Kárpát-medencében Trianon előtt és után. Nyelv- és oktatáspolitikai tanulmányok*. A Magyarországi Kutató Intézet Kiadványai 29. Magyarországi Kutató Intézet, Budapest, 69–107. <https://www.mek.oszk.hu/22600/22633/22633.pdf>.
- PUSZTAY János 2023. *Egy nyelvcsalád tündöklése és...?* Nap Kiadó, Budapest
- REZES József 2018. A kárpátaljai magyarság helyzete Ukrajna nemzetpolitikai törekvéseinek tükrében. In: PUSZTAY János – ZÉKÁNY Krisztina (szerk.): *A kárpátaljai magyarság a 21. században. Esszék, tanulmányok*. Nap Kiadó, Budapest, 8–47.
- UKRAJNA 2001 = Ukrajna 2001. évi népszámlálási adatai. In: *Deržavnyj komitet statystryky Ukraïny [Az Ukrajnai Állami Statisztikai Hivatal Honlapja]*. <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality>. (2025. 08. 17.)

- UKRAJNA TÖRVÉNYE = Törvény az oktatásról. In: *Zakon Ukrainy*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. (2025. 08. 17.)
- UMDSZ 2023. november 25. = Ukrajna törvénye „Ukrajna egyes törvényeinek módosításáról az Európa Tanács és szervei a nemzeti kisebbségek (közösségek) jogairól szóló, egyes területeken tett szakértői véleményének figyelembe vételével”. In: *umdsz.info*, 2023. november 25. <https://umdsz.info/hu/ukrajna-egy-es-torvenyeinek-modositasarol-az-europa-tanacs-es-szervei-a-nemzeti-kisebbségek-kozossegek-jogairol-szolo-egy-es-teruleteken-tett-szakertoi-velemenyenek-figyelembe-vevelevel/>. (2025. 08. 18.)
- VOLF György 1872. A cím („Magyar Nyelvőr”) kérdése. In: *Magyar Nyelvőr*, 1., 13–19.
- ZÉKÁNY Krisztina 2020. To Stay in Zakarpattia. The Fate of a Multinational Region in the Light of Historical Changes. In: *Rivista di Studi Ungheresi*, 19., 247–257. http://epa.oszk.hu/02000/02025/00036/pdf/EPA02025_rsu_19_2020.pdf. (2025. 08. 16.)

ABSTRACT • This study examines the possibilities of preserving the identity of the Hungarian minority in Transcarpathia through the lens of people-centred language cultivation. The author outlines the 20th-century historical and socio-cultural background of the region, shaped by frequent changes of state borders, disadvantages stemming from national minority status, and the characteristics of a multilingual environment. The paper argues that traditional, norm-oriented language cultivation cannot adequately address multilingual speech situations, code-switching, and contact phenomena. In contrast, a people-centred approach prioritizes the real language use, needs, and rights of speaker communities, offering ethical frameworks and practical methods to strengthen linguistic self-confidence, multilingual competence, and cultural participation. The study discusses the core principles of people-centred language cultivation (the triad of norm–use–value, linguistic well-being, additive multilingualism, translanguaging, and community participation) and analyses the challenges concerning Hungarian-language education and its legal regulation, especially in light of Ukrainian educational reforms introduced after 2017. The author concludes that the survival of the Hungarian language depends on preserving the cultural and linguistic identity of the Hungarian community in Transcarpathia, which requires the support of mother-tongue education, Hungarian-language media, cultural institutions, and civil organisations.

KEY WORDS • **people-centred language cultivation, identity preservation, Hungarians in Transcarpathia, multilingualism, mother-tongue education, linguistic rights**

SAŽETAK • Rad istražuje mogućnosti očuvanja identiteta mađarske zajednice u Zakarpatskoj oblasti iz ugla čovekocentričnog negovanja jezika. Autorka predstavlja istorijsku i društvenu pozadinu regiona tokom 20. veka, koju su obeležile česte promene državnih granica, nepovoljan položaj manjina i specifičnosti višejezičnog okruženja. Ukazuje se na to da tradicionalno, normativno negovanje jezika ne može adekvatno da odgovori na višejezične govorne situacije, mešanje kodova i pojave jezičkog kontakta. Nasuprot tome, čovekocentrični pristup stavlja u prvi plan stvarnu jezičku upotrebu, potrebe i prava govorne zajednice, nudeći etičke okvire i praktične metode za jačanje jezičkog samopouzdanja, višejezične kompetencije i kulturnog učešća. U radu se detaljno razmatraju osnovni principi čovekocentričnog negovanja jezika (trijada norma–upotreba–vrednost, jezičko blagostanje, aditivni multilingvizam, translingvalna komunikacija, društveno učešće) i analiziraju se izazovi koji se tiču obrazovanja na mađarskom jeziku i njegovog pravnog regulisanja, naročito u kontekstu obrazovnih reformi u Ukrajini nakon 2017. godine. Autorka zaključuje da opstanak mađarskog jezika zavisi od očuvanja kulturnog i jezičkog identiteta mađarske zajednice u Zakarpatskoj oblasti, što zahteva podršku obrazovanja na maternjem jeziku, medija na mađarskom jeziku, kulturnih institucija i civilnih organizacija.

KLJUČNE REČI • **čovekocentrično negovanje jezika, očuvanje identiteta, Mađari u Zakarpatskoj oblasti, višejezičnost, obrazovanje na maternjem jeziku, jezička prava**

Beérkezés időpontja: 2025. augusztus 20.

Elfogadás időpontja: 2025. augusztus 28.

